

ВІЗАНТІЙСЬКЕ ПОСОЛЬСТВО 568 р. ДО ТЮРКІВ ЗА ТВОРОМ МЕНАНДРА ПРОТЕКТОРА

У статті на основі твору візантійського історика Менандра Протектора досліджується посольство Візантії до Тюркського каганату 568 р. та його передісторія. Суб'єктивність суджень Менандра дає змогу подивитися на дипломатичні церемонії, побут і звичаї ставки тюркського правителя очима сучасників-візантійців.

У середині VI ст. на Південному Алтаї сформувалося державно-політичне утворення, відоме в історії як Великий тюркський каганат. Свій родовід тюрки вели від легендарних «п'ятиста сімейств Ашина», які до кінця 30-х рр. V ст. перебували в політичній залежності від гунів. Після того, як останніх підкорили тобгачі¹, князь Ашина зі своїми «п'ятьмастами сімействами» втік від них на Алтай, де потрапив під владу жужанів². Відомо, що одним із занять тюрків у той час був видобуток заліза в Алтайських горах³.

У 545 р. вождь тюрків Бумин (Тумен) установив союзницькі відносини з північнокитайською державою Західна Вей, а вже за рік розгромив і підкорив уйгурів, котрі воювали проти жужанів. Допомогу тюркам надали тоді тобгачі, що кочували на північному заході Китаю⁴. Протягом 551–555 рр. Жужанський каганат припинив своє існування. Для закріплення дружніх стосунків з імперією Західна Вей Бумин у 551 р. узяв за дружину китайську принцесу.

Таким чином, у підконтрольних колись жужанам північнокитайських та монгольських степах запанували тюрки. Їхній правитель Бумин очолив племінний союз і перебрав титул кагана. Після його смерті (552 р.) величезну державу розподілили між собою Мукан (син Бумина) та Істемі (молодший брат Бумина). Титул кагана перейшов до Мукана, який у 553–572 рр. правив у Монголії, де утворився Східнотюркський каганат. Істемі з титулом ябгу (верховний правитель; Менандр Протектор передає його як «дизабул») став на чолі Західнотюркського каганату. До його володінь увійшли Джунгарія, території в басейнах річок Йолдуз, Ілі, Талас, Чу⁵.

У середині 50-х рр. VI ст. тюрки з'явилися на кордонах країни ефталтів⁶, котрі у той час воювали з сасанідською Персією. Її правитель шахиншах Хосров I Ануширван побачив у тюрках союзників у своїй боротьбі проти ефталтів⁷,

* Жданович Олеся Петрівна – кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, сектор дослідження цивілізацій Причорномор'я.
E-mail: olbio@bk.ru

¹ Тобгачі (табгачі, тоба) – кочовий народ тюркського походження в Північному Китаї.

² Жужани (жуань-жуань) – монголоїдомовні номади, котрі панували у степах Північного Китаю в період між зникненням гунів (IV ст.) і піднесенням могутності Тюркського каганату (VI ст.). На початку V ст. жужанський правитель першим серед степових народів прийняв титул кагана, яким згодом титулуватимуться й тюркські вожді.

³ Grousset R. The Empire of the Steppes: A History of Central Asia. – New Brunswick, 1970. – P.80.

⁴ Ibid. – P.81.

⁵ Ibid. – P.82.

⁶ Ефталіти (білі гунни) – союз тюрко-монгольських кочових народів V–VI ст. у Західному Туркестані. Припускають, що до Середньої Азії ефталіти прийшли з передгір'їв Алтаю.

⁷ Артамонов М.И. История хазар. – Ленинград, 1962. – С.132.

тож доволі швидко спільними зусиллями персам і тюркам удалося їх здолати⁸. Переможці розподілили захоплені території: тюркам дісталася Согдіана, а персам – Бактрія.

Заволодівши розташованою на перехресті древніх караванних шляхів Согдіаною, тюрки прагнули здобути право вільної торгівлі між Китаєм та Візантією. Такі наміри суперечили інтересам перських шахів із династії Сасанідів, які монополювали Великий шовковий шлях і не бажали втрачати своїх позицій. Тюркські правителі вирішили взяти Персію в дипломатичну блокаду. У цих своїх планах вони розраховували на Візантію.

Візантійська імперія у другій половині VI ст. перебувала в непростій ситуації. Після періоду Юстиніана I (правив у 527–565 рр.) держава ввійшла у смугу економічного занепаду. Користуючись активною підтримкою та заохоченням із боку влади, непомірно розвинулося велике землеволодіння – як світське, так і церковно-монастирське. Чисельність населення скорочувалася, натомість збільшувалися площі спустошених і необроблюваних земель. Інститут колонату перестав відігравати колишню роль провідного фактора в розвитку сільського господарства імперії. Таким чином, поступово зникало соціальне підґрунтя для зміцнення дрібного селянства, що призводило до послаблення індивідуальних господарств, занепаду земельної власності міських громад та до подальшої кризи невеликих міст.

У військовому плані імперія теж була виснаженою. Гостро бракувало коштів на утримання армії, що викликало невдоволення і призводило до повстань. Падіння дисципліни і засилля варварів-легіонерів підривало військо зсередини. Усі ці фактори негативно позначалися на зовнішньополітичній ситуації, яка була доволі складною, адже Візантія поступово втрачала свої володіння на заході та сході. Так, 568 р. лангобарди захопили значну частину Апеннінського півострова, на Піренеях володарювали вестготи, а на сході у цей час тривала війна з Персією за вплив на Вірменію, Лазіку, Аравію та північноаравійських кочовиків. Ця боротьба мала економічне підґрунтя. Торговельні інтереси обох держав тісно перепліталися, оскільки держава Сасанідів виступала найважливішим посередником у товарообміні Візантії з країнами Сходу. Відтак досягнення вигідних для ромей⁹ умов торгівлі та посередництва було одним із пріоритетних завдань візантійської дипломатії.

У 60-х рр. VI ст. на кордоні дунайських провінцій Візантії з'явилися авари – переважно тюркомовні кочовики, котрі прийшли в Європу з Азії¹⁰. Історія Аварського каганату бере початок із кінця 560-х рр. За правління кагана Баяна I (562–602 рр.) авари осіли на Середньому Дунаї. У 558 р. до Візантії вирушило аварське посольство. Кочовики зобов'язувались охороняти кордони імперії на Дунаї, а базилевс¹¹ мав виплачувати їм за це щорічну

⁸ Вернадский Г. Древняя Русь. – Москва, 1999. – С.126.

⁹ Ромеї («римляни», «громадяни Риму») – самоназва жителів Візантійської імперії.

¹⁰ Детальніше про аварів див.: Наследова Р.А. Вторжение славян и их расселение на территории Византийской империи // История Византии: В 3 т. – Т.1. – С.337–354; Гадло А.В. Этническая история Северного Кавказа IV–X вв. – Ленинград, 1979; Плетнёва С.А. Кочевники средневековья. – Москва, 1982.

¹¹ Базилевс – титул візантійських імператорів.

данину. Так, нові союзники імперії розгромили загони булгарських племінних об'єднань утигурів і кутригурів, а згодом почали нападати на слов'ян, котрі з другої половини VI ст. становили для Візантії реальну загрозу¹². Незважаючи на те, що населення Аварського каганату етнічно було переважно слов'янським, авари успішно воювали зі слов'янами. Відчувши свою міць і вплив на імперію, аварська знать почала вимагати від Константинополя збільшення данини і дозволу селитися на землях уздовж Дунаю. А оскільки жодна зі сторін не бажала йти на поступки, авари почали нападати на союзних Візантії гепідів, захопивши землі цієї групи германських племен у Паннонії та по Середньому Дунаю. Слов'яни, що мешкали тут, та авари дедалі частіше нападали на Візантію¹³.

Отже, напередодні встановлення дипломатичних контактів між Візантією та Тюркським каганатом імперія перебувала в доволі складному зовнішньополітичному становищі. У 568 р. до Константинополя вирушило тюркське посольство на чолі з Маніахом. За укладеною тоді угодою імперія дозволяла тюркам здійснювати контроль над Великим шовковим шляхом. Під час тюрксько-візантійських переговорів було досягнуто домовленості про спільні військові дії проти Персії та аварів.

Для підтвердження і закріплення цих рішень у серпні 568 р. імператор Юстин II (правив у 565–578 рр.) вислав до тюрків посольство на чолі з кілікійцем Земархом. Його супроводжував посол тюркського кагана Маніах, який насправді був не етнічним тюрком, а согдійцем¹⁴ – представники цього народу здавна виступали посередниками в дипломатичних взаєминах тюрків, оскільки знали різні мови та особливості ведення переговорів. Не забували вони також і про власні комерційні інтереси. Імовірно, саме согдійські купці були ініціаторами відправки посольства до Візантії після відмови Персії передати тюркам контроль над Великим шовковим шляхом¹⁵.

Причина такого авторитету согдійців крилася в економічній площині. Цей народ опинився під владою тюрків після того, як останні, розгромивши ефталітів, заволоділи Середньою Азією. Согдійці мешкали вздовж головних караванних шляхів, що позначалося не тільки на їх економічних пріоритетах, але й на культурно-релігійному світогляді. Населення Согда сповідувало маніхейство¹⁶. Ім'я тюркського посла Маніаха (дослівно – «брат Мані») свідчить про розповсюдження маніхейства серед согдійців.

В «Історії» Менандра Протектора зберігся цікавий опис подорожі Земарха на Алтай, у ставку тюркського кагана. Період, який описує автор, охоплює останні роки владарювання імператора Юстиніана I та часи Юстина II й Тиберія II (578–582 рр.). Праця Менандра збереглася в кількох фрагментах та

¹² *Наследова Р.А.* Вторжение славян и их расселение на территории Византийской империи. – С.343.

¹³ Там же.

¹⁴ Согдійці – народ, що мешкав у Согдіані (Согді), історичній області у Середній Азії, у межиріччі Амудар'ї та Сирдар'ї. Согдійці активно займалися торгівлею, у тому числі посередницькою.

¹⁵ *Артамонов М.И.* История хазар. – С.135.

¹⁶ Маніхейство – синкретичне релігійне вчення дуалістичного характеру перського проповідника Мані (жив у III ст.), що об'єднувало вавилонсько-халдейські, юдейські, християнські, перські (зороастризм) гностичні уявлення.

має неабияку цінність, оскільки дає можливість вивчати відносини Візантії з сусідніми кочовими народами. Власне, нас цікавить сама подорож Земарха на Алтай у висвітленні сучасника тих подій – візантійського історика та юриста другої половини VI ст. Менандра Протектора. Суб'єктивність його суджень дає змогу подивитися на звичаї, побут і дипломатичні церемонії двору тюркського кагана очима візантійців.

В основі нашого перекладу – грецький текст, опублікований 1829 р. у збірнику «Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae». У 1860 р. у Санкт-Петербурзі вийшов друком російський переклад¹⁷, автор якого – письменник-еллініст С.Ю.Дестуніс (1782–1848 рр.), розпочав роботу над збірником ще 1838 р. Він переклав чотири частини, проте за його життя світ побачив лише один невеликий фрагмент. Решту перекладу, у тому числі й працю Менандра, опублікував син С.Ю.Дестуніса.

У 1990-х рр. деякі фрагменти праці Менандра перекладали російські вчені І.А.Левинська й С.Р.Тохтасьєв¹⁸. Вони детально проаналізували текст, зробили цінні коментарі. Наша спроба перекладу фрагменту цього візантійського автора має за мету не просто подати його українською мовою, а подивитися на процеси міжцивілізаційних взаємодій очима ромея – їх безпосереднього учасника.

Фрагмент з «Історії» Менандра Протектора про візантійське посольство до тюрків у 568 р.¹⁹

Від тюрків, які в давнину називалися саками²⁰, посольство до Юстина прибуло заради миру. Басилевс теж вирішив на раді посольство відправити до тюрків, і, отже, якомусь Земарху з Кілікії²¹, що на той час був східних міст стратигом²², наказав збиратись у це посольство. Коли, отже, усе йому для довгого шляху було підготовлене, тоді у четвертий рік правління басилевса Юстина²³, у другий рік п'ятнадцятирічного колообігу²⁴, на початку латинського місяця августа [серпня] в далеку країну пішли. Земарх вирушив із Візантія разом із Маніахом та його супутниками.

Багатоденний шлях Земарха завершувався. Після того, як прийшли у місцевість соґдійців, коли з коней зійшли, деякі з тюрків, які на це поставлені, пропонували купувати

¹⁷ Византийские историки Дексипп, Эвнапий, Олимпиодор, Малх, Пётр Патриций, Менандр, Кандид, Ноннос и Феофан Византиец, переведённые с греческого Спиридоном Дестунисом. – Санкт-Петербург, 1860.

¹⁸ Менандр Протектор / Пер. с гр. И.А.Левинской, С.Р.Тохтасьева // Свод древнейших письменных известий о славянах. – Т.І (I–VI вв.). – Москва, 1994. – С.311–356.

¹⁹ Перекладено за: *Menander Protector. Fragmenta* // *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* / Ed. B.G.Niebuhr. – Pars I: Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci, Malchi, Menandri, Olympiodori, Candidi, Nonnosi et Theophanis Historiarum Reliquiae, Procopii et Prisciani Panegyrici. – Bonnae, 1829. – P.380–386.

²⁰ Саки – кочовий народ у степових просторах від нинішньої Киргизії до пустелі Гобі й Тибету. У багатьох джерелах саки ототожнюються зі скифами.

²¹ Кілікія – історична область на південному сході Малої Азії.

²² Стратиг – у Візантійській імперії намісник і головнокомандувач військ феми (військово-адміністративного округу), в її межах наділявся всією повнотою влади.

²³ Тобто 568 р.

²⁴ Маються на увазі індікти – п'ятнадцятирічні цикли, за котрими у Візантійській імперії велося літочислення. Для встановлення року індікту необхідно до кількості років від початку нашої ери додати 5508 і розділити на 15. Рік за індіктом розпочинався у вересні.

в них залізо. Гадаю, що вони робили це, аби довести, що в них є залізні рудники, говориться ж, що їм важко використовувати вироби із заліза. Таким чином, можна зрозуміти, що вони хизувалися тим, що в їхній землі є залізо²⁵.

Інші якісь із цього племені [тюрків], які самих себе називали, і про яких говорили, що вони виганяють порчу, поряд із Земархом стрибали й, отже, усі речі [посольства] перенесли з молитвою за звичаєм на середину. На багатті з молодих паростків ладанного дерева просушили їх, шепочучи скіфською мовою якісь варварські слова, дзвонили у дзвіночки і били в бубни. Зверху над речами підносили палаюче листя ладанного дерева, викрикуючи і водночас скаженіючи та сердячись, так, що здавалося, ніби погане проганяли. Опці ж, хто відводить нещастя, вважаються заступниками від нечистих сил. Обернувши так усі нещастя, вони й самого Земарха перевели крізь полум'я, таким чином гадаючи, що виконали священний обряд²⁶.

Після цього під наглядом поставлених каганом вони строем до гори, яку називають Ектагом²⁷, а грецькі мужі – Золотою²⁸, отже, прибули, де в той час перебував Дизабул²⁹. У долині Золотої гори, після того, як Земарх прийшов, одразу ж представили його Дизабулу, який перебував у середині шатра на золотому сидінні. Його тягнув один кінь, коли це було необхідно.

Привітавши варвара за власними звичаями, тримаючи дари перед собою, [Земарх] віддав їх тим, хто про це мав турбуватися і приймати. Між тим Земарх сказав: «Наш правитель, великий басилевс, відзначивши мене [місією] посла за мої чесноти, бажає тобі, о, правитель багатьох народів, бути здоровим, щасливим і благополучним, виявляти радість і прихильність свою ромеям. Май силу завжди над своїми ворогами і нападай на них. Нехай буде відсутня ворожнеча, яка може розірвати закони дружби. Вигідні, корисні для мене [Земарх промовляв від імені імператора] племена тюрків і ті інші, що підкорюються тюркам поза межами». Так говорив Земарх, а Дизабул теж привітав [його] відповідною промовою.

Потім вони обідали і пишний бенкет тривав, без сумніву, цілий день у тому самому шатрі, вкритому тканиною з шовку природних ніжних кольорів. Вино ж не таке, яке видавлюється в нас із винограду, а напій їхньої землі, якийсь місцевий, варварський за походженням, схожий на молоде солодке вино. І після того повернулися туди, де вони зупинилися, для відпочинку.

Потім, наступного дня, вони разом були відправлені в інше шатро, оббите й оздоблене шматком матерії з шовку, тут статуї [божеств] у різноманітних видах стояли. Дизабул же сидів на ліжку, котре було все із золота. Усередині [шатра] було розставлено чаші та кропильниці з золота, а також піфоси³⁰, теж золоті. Знову вони частувалися і також за жививанням напоїв поговорили про все, що хотіли висловити, і порозходилися³¹.

²⁵ На Південному Алтаї, де мешкали тюрки, справді були поклади залізної руди. Зокрема, вони постачали залізо жужанам, коли перебували під їхньою владою. Менандр сумнівається, чи використовували цей метал самі тюрки.

²⁶ Тут наведено унікальний опис магічного обряду. Чітких уявлень про вірування тюрків VI ст. ми не маємо. Скоріше за все, окреслені Менандром обрядові дії шаманів поєднували у собі різноманітні елементи стародавніх тюркських вірувань.

²⁷ Ектаг-Алтай – хребет в Алтайських горах.

²⁸ Ромеї, очевидно, знали про існування гори, що підтверджує те, що вони її називали Золотою.

²⁹ Дизабул – спотворений Менандром при передачі на письмі титул західнотюркського правителя Істемі – ябгу.

³⁰ Піфос – великий глек яйцеподібної або кулястої форми.

³¹ Вочевидь тюрки, демонструючи перед ромеями елементи розкоші, намагалися вразити тих своїм багатством і могутністю.

Наступного дня їх було запрошено до іншого приміщення, де були дерев'яні колони, укриті золотом, також ложе, звичайно, зроблене із золота, котре тримали чотири золотих павича. Попереду в кімнаті багато возів було поставлено, в яких було багато срібних речей, диски і щось із тростини, утім і численні зображення чотириногих істот³², і вони зроблені зі срібла, жодне з них не поступається, на нашу думку, тим, що в нас. Таким є скарб вождя тюрків.

Відносно Земарха, який ще там перебував, Дизабул думав, що подібно до нього самого, Земарх разом із двадцятьма слугами та супутниками зберуться виступити в похід проти персів, а всі інші ромеї повернулися б до країни холіатів³³ чекати на повернення Земарха. І він [Дизабул], виявивши дарами свою прихильність, відпустив їх; Земарха ж пошанував служницею, яка походила з землі так званих херхизів³⁴. І Земарх разом із Дизабулом пішли битися з персами.

Там, мабуть, коли подорож завершилася, у місці, що називалося Талас³⁵, зупинившись для відпочинку, зустріли перського посла до Дизабула. І, отже, разом покликані були до нього послі ромеїв і персів для учти. І будучи присутній сам, Дизабул до ромеїв виявив більшу пошану, розсадивши їх на кращі місця. Щодо персів він мав багато нарікань, тому що несправедливо постраждав від них, і з цієї причини йшов на них війною. Посол же персів, через посилені обвинувачення Дизабула, забувши про закон мовчання, що існував у них на бенкетах, швидко почав говорити, відверто спростовуючи закиди Дизабула; усі дуже здивувалися його надзвичайній пристрасі, як він, не зважаючи на закон, багато і зухвало промовляв. Вони відступили, Дизабул же готувався [виступити] проти персів.

Прикликавши до себе Земарха й тих, хто був біля нього, та стару до ромеїв дружбу підтвердивши, відпустив відразу ж. Іншого посла до них приставив, бо попередній, на ім'я Маніах, помер. Прізвище того посла було Тагма, у ранзі тархана³⁶. Він же був від Дизабула до ромеїв послом. Разом із ним був тепер юнак, як говорили, молодий син померлого Маніаха, якому [нібито] перейшли батькові чесноти, однак він був наступним, що після тархана Тагма успадкував титул. Гадаю, що через виняткове і прихильне ставлення Дизабула до Маніаха юнакові випала така шана. Після того, як Дизабул випроводив Земарха, той наздогнав раніше відпущених ромеїв там, де їм призначалось, і, отже, він здійснив із ними [зворотну] подорож у свої рідні землі. Залишивши позаду головне місто холіатів, вони проходили через фортеці.

Οτι των Τουρκων, των Σακων καλουμένων το πάλαι, πρεσβείας ποιήσαμένων προς 'Ιουστινον περι ειρήνης, εν βουλη έποιησατο 'ο βασιλεύς εκπέμψαι πρεσβείαν ως Τουρκους. Και δη Ζημα'ρχω τω Κίλικι 'έλεγε παρασκευάζεσθαι 'επί τουτω, 'ος των προς εω πόλεων τηνικαυτα 'υπήρχε στρατηγος.

‘Ελεί ουν ‘απαντα αυτω τ’α ‘‘οσα пр’ος μακράν ‘οδον εξηρτυμθена ην, ήνίκα προς το πέρας ήνυετο της 'Ιουστίνου βασιλειας το τέταρτον ετος, τω δευτέρω ένιαυτω της πεντεκαϊδεκαετηρίδος περιφοράς,

³² Народи Західнотюркського каганату сповідували культ священних тварин.

³³ Очевидно, стародавній Хорезм.

³⁴ Тюркський народ херхизів (кєргизів) мешкав на Єнісеї й Абакані.

³⁵ Місцевість у долині річки Талас.

³⁶ Тархан – представник привілейованої знаті в тюркських народів.

περί τα προοίμια του παρα Λατίνοις Αυγούστου μηνός δ' μεν Ζήμαρχος απηρεν εκ Βυζάντιου ξυν αυτω Μανιάχω καί τοις άμφ' αυτόν.

Οτι πολλών ήμερών 'οδον διανυσαντες οι περί Ζήμαρχον, επειδή παρησαν εν τοις των Σογδαϊτών τοποις, 'οπηνίκα των ίππων απέβησαν, των Τουρκων ενιοι ('ως εοικεν ες τούτο άνειμένοι,) ωνιόν σφισι προΐσχοντο σίδηρον, οιμα τω ποιήσασθαι ενδείξιν τινα 'ως μέταλλα αυτοις 'υπαρχει σιδήρου.

Λέγεται γαρ, 'ως παρ' αυτοις ουκ ευποριστον τι χρήμα 'ο σίδηρος· ταυτη ενεστι τεκμηριωσαι, ως υπαινιττόμενοι εχειν γήν σιδηροφορον τω τοιωδε έχρήσαντο κομπω. Ετεροι δε τίνες του φύλου το κατά σφας αυτούς άναφανέντες, ους είναι ελεγον των απαίσιων ελάτηρας, άγχοϋ ηλθον των περί Ζήμαρχον.

Και τοίνυν 'άπαντα 'όσα έπέφέροντο φορτία αραμενοι, εθεσαν εν μέσω. Είτα τοις τον λιβάνου κλάδοις πυρ άνάψαντες, τη Σκυθικη φωνή βάμβαρα αττα 'ρήματα υπεινιθυριζον, επιπαταγουντες δε κώδωνί τινη και τυμπάνω υπερθεν του φόρτου περιεφερον τό φυλλώδες του λιβάνου τη φλογί λακιζόμενον, και 'άμα γινόμενοι μανιώδεις και εμβριμούμενοι τά πονηρά άπελαύνειν έδόκουν· ουτω γαρ αποτρόπαιοι τίνες είναι και άλεξίκακοι έδόκουν.

'Αποδιοπομπησάμενοι, δη συν, 'ως ωοντο, τά δυσχερή, Ζήμαρχον τε αυτόν δι' αυτης παρηγαγον της φλογός· ωδε τε έδοξαν και σφάς άφαγνίζειν. Τούτων δε ταύτη γεγεννημένων, έπειτα επορεύοντο ξυν τοις ες τό τοιονδε τεταγμένοις, ίνα 'ο Χαγάνος αυτός ην, εν ορει τινη λεγομένη 'Εκταγ, ως αν είποι χρυσουν ορος 'Ελλην άνήρ. Και τοίνυν αυτού άφικόμενοι, 'όπη τηνικαύτα τω Διζαβούλω ησαν αι διατριβαί, κατά δη κοιλάδα τινά του προσαγορευομένου χρυσοϋ ορους· έπει συν οι περί Ζήμαρχον έκείσε εφοίτησαν, μετακλητοί γενόμενοι παραχρήμα του Διζαβουλου ηλθον ες οσιν.

'Ην δέ άρα ένδον σκηνής, καθήστο δε επί διτροχου καθέδρας χρυσής, ελκομένης, 'οπηνίχα εδει 'υφ' 'ιππου 'ένός. Προσειπόντες δε τον βάμβαρον, ως εθος αυτοις, τά δώρα προΐσχοντο.

Και τοίνυν οίς γε τουτο εν φροντίσιν 'υπεδέξαντο. 'Ατάρ 'ο Ζήμαρχος, „σοί δήτα» εφη, „ω τοσυτων εθων ήγεμών, 'ο καθ' ήμας βασιλεύς 'ο μέγας, άγγελοφόρω χρησάμενος έμοι, έσήμηνεν είναι εσαι την τυχην αισίαν τε και άγαθήν, εν 'ηδονή ποιούμενών σοι τα 'Ρωμαίων, και προς γε φιλοφρονουμένω 'ημάς.

Εστω δέ σοι κρατείν αεί των δυσμενών και λαφυραγωγείν το πολέμιον.· 'Απέστω δε βασκανία τις 'ως πορρωτάτω 'ημών, οια τε ουσα διαρρηγνυναι τους της φιλίας θεσμούς. έπιτήδεια 'εμοιγε των Τούρκων τα φυλα, και 'όσα κατήκοα Τούρκων· εξετε δέ την καθ' ήμας και 'υμείς ουκ άλλως.

Τοιαύτα αττα ελεξεν 'ο Ζήμαρχος· 'ο δή Διζάβουλος και αυτός προσήρσεσιν έχρήσατο 'ομοίαις. Είτα το λοιπόν έτράπησαν ές θοινην, και πανημερία ευωχούμενοι διετέλουν εν αυτή δήπου τή σκηνή. κατεσχεναστο δε αντω εξ 'υφασμάτων σηρικών τε και διαπεποικιλμένων τοις χρωμασιν άτέχνως. Οίνω μέν συν έχρήσατο, ονχ όμοίω δε τω παρ' ήμιν εκθλιβομένω εκ της αμπέλου· ου γαρ δή άμπελοφόρος αύτοίς ή γη, ουδε μην έχχωριαζει παρ' αυτοις τοτοιόνδε γένος· 'ετέρου δέ τίνος βαρβαρικού ένεφορήθησαν γλεύκους.

Και άνεχώρησαν, 'οποι αυτοίς ή κατάλυσις ην. Είτα ες τό αυριον εν ετέρα τινη καλύβη ξυνηλθον, ήμφιεσμένη δε και καταπεποικιλμένη ουκ άλλως έξ 'ιματίων σηρικών ενθα και αγάλματα διάφορα τή μορφή ειστήκει. 'Ο δε Διζάβουλος 'ενίζανεν επι κλίνης τίνος, όλης εκ χρυσου. Κατά δέ δή το μέσον του ενδιαίτηματος κάλπεις τε χρυσαί καί περιραντήρια, ετι τε πίθοι χρυσοί. Θοινησάμενοι δ' συν και αΐθις, και τά 'όσα εχρήν 'εν ποτω είπόντες τε καί άκηκοότες, άνεχώρησαν.

Τή 'εξής 'εν 'ετέρα έγένοντο διαιτη, ενθα ζύλινοι κiónες ήσαν τινες, ένδεδυμένοι χρυσω, χρυσήλατός τε κλίνη 'ομοίως ήντινά γε δήπου και τάωνες χρυσοί τέτταρες ήώρουν. Κατά δη το έμπρόσθιον της διαιτης. έπι πολύ παρετέταντο αμαξαι, εν αϊς πολύ τι χρήμα αργύρου έπην· δίσκοι τε και κανα· ον μην άλλα και τετραπόδων ινδάλματα πλείστα, και αυτά γε δήπονθεν άργυροποίητα, ουδέν τι αποδέοντα των παρ' ήμιν.

Τούτο μεν συν τω των Τούρκων ήγεμόνι ενεστι χλιδής. Των δέ περί Ζήμαρχον ετι έκείσε ενδιατριβόντων, έδοξε τω Διζαβούλω· ώστε αυτόν μεν Ζήμαρχον άμα είκοσι θεραπευταίς τε και όπαδοίς 'επεσθαι οι εκστρατενομενω κατά Περσών, τους δε άλλους 'Ρωμαίους 'επαναστρέφοντας κατά δη τήν χωράν των Χο-

λιατών ἀναμένειν τὴν Ζημάρχου ἐπάνοδον. Καὶ δὴ ὡς [τω] προυβῆ, δώροις τε φιλοφρονησάμενος αὐτοὺς ἀφήχε τον δε Ζήμαρχον καὶ θεραπαίνῃ ἐτίμησε δοριαλώτῳ, ἡ δὲ ἦν ἐκ τῶν λεγομένων Χερχίς.

Καὶ ὁ Ζήμαρχος συν τῷ Διζαβούλῳ ἐπορεύετο μαχησομένῳ Περσαῖς. ἐν ταύτῃ δὴπου τῇ πορείᾳ γενόμενοι, ἐν χώρῳ τινὶ χαταλυσάντων αὐτῶν ἐπικαλουμένῳ Τάλας ὑπαντιάζει τῷ Διζαβούλῳ Περσῶν πρεσβευτῇς, καὶ τοῖνυν ξυνεκαλεσε παρ' αὐτῷ ἐστιασομένους τοὺς Ῥωμαίους καὶ Περσῶν πρεσβεῖς.

Καὶ διὰ παραγενομένων αὐτῶν, τοὺς Ῥωμαίους ὁ Διζαβούλος ἐν τιμῇ πλείονι ἐποίησατο, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐπικυδεστέραν ἀνακλίνειν στιβάδα. Πρὸς γε καὶ πλείστα ἐπιμεμφόμενος ἦν τοὺς Πέρσας, ἀτε δὴ πρὸς αὐτῶν ἀδίκᾳ πεπονθῶς, καὶ ὡς τούτου ἕνεκα ἐρχεται πολεμῆσων.

Ὁ δὲ Περσῶν πρεσβευτῆς τοῦ Διζαβούλου συντονωτέρων ἐπεγκαλόντος, περιφρόνησας τὸν νομὸν τῆς σιωπῆς τὸν Ἰσχύοντα παρ' αὐτοῖς ἐν ταῖς ἐστιασεσιν, ἐπικροχάδην ἠρξάτο διαλέγεσθαι, τοῦ Διζαβούλου γενναίως τὰ ἐπικλήματα ἀπωθούμενος, ὡς καὶ θαυμάσαι τοὺς παρόντας τὸ ὑπερβάλλον τῆς αὐτοῦ οργῆς, ὡς παρ' οὐδὲν θέμενος τὸν νομὸν πολλοῖς τε καὶ ἀκολάστοις ἐχρήσατο. ἐν τούτοις ἀπαλλαγέντων, ὁ μὲν Διζάβουλος παρεσκευάζετο τὴν ἐπὶ Πέρσας.

Τῷ τοι ἄρα τοὺς ἀμφὶ Ζήμαρχον μετακαλεσάμενος, καὶ ὡς ἐνὶ τῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους φιλίᾳ ἐμπεδωσας, ἀφήκεν αὐτῇς ἀπονοστήσοντάς, ἕτερον πρεσβεντὴν αὐτοῖς συναποστείλας τῷ τῷ προτέρῳ λεγόμενον Μανιάχ τεθνάναι.

Ἦν δὲ ἐπὶ κλησίς τῳ μετ' ἐκεῖνον πρεσβευτῇ Τάγμα αὐτῷ, ἀξίωμα δὲ Ταρχάν. Οὗτος δὲ οὐν ἐστάλη ὑπὸ Διζαβούλου ὡς Ῥωμαίους πρεσβευσόμενος, καὶ μὲν οὐν συν τῷ δὲ τοῦ ἡδη ἀποικομένου παις, φημὶ δὴ τοῦ Μανιάχ, κομίδῃ μειράχιον, ὅμως δὲ τὸ πατρῶον διαδεξάμενος γέρας, ἐτι μὴν καὶ τὴν μετὰ τὸν Ταγμά Ταρχάν κληρωσάμενος οἶμαι δὲ τῷ ἐπιτηδειότατον τε καὶ εὐνούστατον γενέσθαι τῷ Διζαβούλῳ τὸν Μανιάχ τοῦ πατρῶον τὸν παιδα τυχεῖν ἀξιώματος.

Επεὶ οὖν ὁ Διζάβουλος διαφήκε τοὺς περὶ Ζήμαρχον, ἐπὶ καταλαμβάνουσι τοὺς πρότερον ἀφεθέντας Ῥωμαίων, οὐ ἦν ξυντεθειμένον αὐτοῖς, καὶ τοῖνυν ἐν τῷ αὐτῷ γενόμενοι τῆς ἐς τα οἰκεῖα ὁδοιπορίας ἀπήρξαντο. Καὶ δὴ καταλειπότες τὴν πρωτεύουσιν πολὺν τῶν Χοαλιτῶν, διὰ φρουρίων ἐπορεύοντο.

On the basis of translation the fragment of text of Menander researched the Byzantine embassy to the Turkic Khanate in the 568 a.c. Subjectivity judgments of Menander allows to look at Turkic customs, life and diplomatic ceremony by Roman's view.

